

מובא במשנה שעבד עברי יוצא בשלוש דרכים: א. שש שנים. ב. יובל. ג. גרעון כסף. (ונקנה בשתי דרכים, כסף ושטר. אשה נקנית בשלוש ויוצאת בשתיים, הפך העבד העברי. ונראה שהמספר שלוש תפקידו חיבור, והמספר שתיים מפריד. האשה מתחברת עם בעלה, והעבד העברי נפרד מעצמו וכן להיפך).

הברייתא מוסיפה שהעבד העברי קונה את עצמו בכסף בשווה כסף ובשטר. והגמרא מבררת מדוע יש צורך בשטר שחרור, וכך לשונה (שם טז):

אלא שיחרור, שטר למה לי? לימא ליה באפי תרי זיל, א"נ באפי בי דינא זיל! אמר רבא, זאת אומרת: עבד עברי גופו קנוי, והרב שמחל על גרעונו - אין גרעונו מחול.

כלומר, מדוע יש צורך בשטר שחרור? יכול האדון לומר לעבד העברי בפני שניים או בפני בית דין לך אתה משוחרר! עונה הגמרא "עבד עברי גופו קנוי", לא שייך מחילת חוב בעבד עברי, אלא חייב האדון לכתוב לו שטר שחרור, משום שגופו קנוי. ומבאר רש"י, שגופו קנוי עד שיגיע ימי חיפושיו ושחרורו, "דלא גרע מכנעני" כלומר, כמו עבד כנעני.

ויש לשאול היאך יכול להיות שגופו של העבד העברי קנוי? הרי רק עבד כנעני גופו קנוי! וכך עולה מהרבה מהראשונים (עיי' רמב"ן, רשב"א, ריטב"א, ר"ן ומאירי). ע"כ חילקו הראשונים מה כן קנוי בגופו של העבד, ומה איננו קנוי בגופו של העבד (ועיי"ע ב"מ יב.). ע"כ יש להבין איך רש"י לכאורה השווה בין עבד עברי לעבד כנעני ביחס לקניין הגוף?

רש"י על המשנה בבא מציעא מבאר את החילוק בין ע"כ לע"ע, שהרי מציאת עבד כנעני לאדונו, ומציאת ע"ע לעצמו, וכך לשונו (יב.):

מציאת עבדו ושפחתו הכנענים שלו - **שהרי גופו קנוי לו עולמית**, כדכתיב (ויקרא כה) והתנחלתם וכו'.

רש"י מגדיר את קניין העבד הכנעני כך "גופו קנוי עולמית", לעומת זאת רבא אמר "עבד עברי גופו קנוי". כלומר, ממד הזמן משפיע על סוג הקניין, וכך מבאר בחידושי ר' נחום בשיטת רש"י (שם אות תעח):

רש"י ד"ה מציאת עבדו ושפחתו הכנענים שלו "שהרי גופו קנוי לו עולמית כדכתיב והתנחלתם וכו'", "יל"ע **אמאי הוצרך רש"י להוסיף שגופו קנוי לו עולמית?** **הא עיקר הטעם שמציאתו לרבו הוא משום שגופו קנוי!** ובפשוטו נראה דכונת רש"י בזה **לבאר במה חלוק עבד כנעני מע"ע הא ע"ע נמי גופו קנוי**, וע"ז כתב רש"י דע"כ גופו קנוי לו "עולמית", משא"כ ע"ע אינו קנוי לו קנין עולם אלא רק עד שש.

כלומר, ממד הזמן משפיע על סוג הקניין, אך יש לברר מדוע חז"ל משתמשים באותו לשון "גופו קנוי"? ומדוע ממד הזמן משפיע על סוג הקניין? וכך מבאר השם משמואל (פרשת משפטים):

ע"כ אינה דומה לע"ע שאין לו שעבוד אלא בחיצוניות שהוא בכחות הגוף, וכלשון אמרם ז"ל (קידושין ט"ז) **א עבד עברי גופו קנוי, היינו הגוף לבד שהוא חיצוניותו ולבושו של האדם, וכל חיצוניות היא במספר ששה** וכו"ל, אבל במצרים שהיו משועבדים בכל עשר בחינותיהם היו במספר עשה.

בעבד עברי הוא קנוי רק בקניין הגוף, אך לא חס וחלילה בעצמיותו ובנשמתו. והראיה שאחרי שש שנים הוא יוצא, שש הינו מספר שמבטא את מעטפת הגוף- ובשבע הוא חוזר לנשמתו.

אך עבד כנעני אינו כך, שהרי אין בו נשמה כע"ע. ולכן שגופו קנוי, אזי כל כולו קנוי בבחינת עשר- מלוא קומת אדם, מתחילה ועד סוף. ולכן הביטוי הוא אותו ביטוי "גופו קנוי", אצל עבד עברי זה אומר שגופו קנוי, אך נשמתו העצמית משוחררת. ואצל עבד כנעני ביטוי גופו קנוי מבטא דווקא את שלמות העבדות, מתחילה ועד סוף.

הדבר מתגלה במרחב הזמן, כידוע הגוף הוא זמני, אך נשמת האדם היא נצחית. ונראה שגילוי הופעה זו נחשפת ע"י הזמן. הזמן מגלה לנו שהגוף כלה, אך הנשמה היא נצחית. ולכן מדגיש רש"י שלא יכול להיות שעבד עברי יהיה עבד בגופו כל הזמן, לכן רש"י מדגיש "גופו קנוי - עד שיגיעו ימי חיפושיו". לעומת זאת אצל עבד כנעני אומר רש"י "גופו קנוי עולמית".